

Ekim/October 2024, Cilt/Volume: 14, Sayı/Issue: 2, 189-200.

Başvuru/Submitted: 22.06.2023

Kabul/Accepted: 17.01.2024

Yayın/Published: 30.10.2024

DOI: 10.17828/yalovasosbil.1318581

Araştırma Makalesi/Research Article

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil>

Kazakistan'ın Hindistan ile İkili Ticaretine İlişkin Bir Araştırma

Ahmet Aydın* - Güçgeldi Bashimov**

Öz

Uluslararası ticaret hacmi gün geçtikçe artış göstermektedir. Uluslararası ticaret, Orta Asya ülkesi olan Kazakistan ekonomisi açısından da önem arz eden konuların başında gelmektedir. Kazakistan dünya ticaret sistemine entegre olmak için yoğun çabalar sarf etmiştir. Zengin doğal kaynakları ve insan gücü ile hızlı gelişme potansiyeli gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. Bu nedenle ABD, Çin, AB ülkeleri, Japonya, Hindistan gibi pek çok ülkenin dikkatini üzerine çekmektedir. Bu bakımdan Kazakistan ile Hindistan arasındaki ticarî ilişkilerin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada Kazakistan ile Hindistan arasındaki ikili ticaretin çeşitli indeksler yardımıyla analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada iki ülkenin dış ticaret yapıları Ticaret Yoğunluğu İndeksi ve Ticaret Tamamlayıcılık İndeksi yardımıyla analiz edilmiştir. Analizde kullanılan veriler 2001-2021 yıllarını kapsamaktadır. Söz konusu veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nin Trademap veri tabanı üzerinden elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, son yıllarda Kazakistan'dan Hindistan'a yönelik ihracatta yoğunlaşma derecesinin belirgin bir şekilde yükseldiği belirlenmiştir. Diğer taraftan iki ülke arasındaki ticarî tamamlayıcılığın ise zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası Ticaret, Dış Ticaret, İkili Ticaret, Kazakistan, Hindistan.

A Study on Kazakhstan's Bilateral Trade with India

Abstract

The volume of international trade is increasing day by day. International trade is one of the most important issues for the economy of Kazakhstan. Kazakhstan has made intense efforts to integrate into the world trade system. Kazakhstan is among the countries that show rapid development potential with its rich natural resources and labor force. For this reason, it attracts the attention of many countries such as the USA, China, EU countries, Japan and India. From this perspective it is very important to examine the trade relations between Kazakhstan and India. This study aims to analyze the bilateral trade between Kazakhstan and India with various indices. For this purpose, the development of trade between the two countries was analyzed with the Trade Intensity Index and the Trade

* Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Finike Meslek Yüksekokulu, ahmetaydin-07@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1261-9532

** Dr., guyc55@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3944-5499

Complementarity Index. The data used in the analysis covers the years 2001-2021. These data were obtained from the Trademap database of the International Trade Center. According to the results of the analysis, the degree of trade intensity from Kazakhstan to India has increased significantly in recent years. On the other hand, it has been determined that the trade complementarity between the two countries is weak.

Keywords: International Trade, Foreign Trade, Bilateral Trade, Kazakhstan, India.

Giriş

Ticaret, bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasındaki en önemli faktörlerden biridir. Tüm ülkeler çeşitli nedenler ile birbirleriyle ticaret yapmaktadır. Ticaret, ülkelerin ekonomik büyümelerini artırmaları için geniş fırsatlar sunmaktadır (Mazlan vd., 2018: 586). Küreselleşme süreci ile birlikte son birkaç on yılda uluslararası ticaret hacminde hızlı bir artış göze çarpmaktadır. Dünya ticaretinin genişlemesinde özellikle gelişmekte olan ülkeler aktif bir rol oynamaktadır. Günümüzde uluslararası ticaret, pek çok ülkede üretim ve verimliliği teşvik ederek ekonomik büyümeye ve yoksulluğun azaltılmasına katkı yaparken, aynı zamanda yenilikleri teşvik ederek ihracat çeşitliliğini ve rekabet gücünü artırmaya olanak sağlamaktadır (Winters vd., 2004: 80; Hassine ve Kandil, 2009: 24). Bundan dolayı küreselleşme olgusunun hızla geliştiği bir dünyada ticaret, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından hayati öneme sahiptir.

Uluslararası ticaret, Orta Asya ülkesi olan Kazakistan ekonomisi açısından da oldukça önem arz eden bir konudur. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte Kazakistan bağımsızlığına kavuşmuş ve küresel piyasalar ile bütünleşmeye başlamıştır. Ancak, Kazakistan uluslararası ticaret sistemine göreceli olarak yeni katılmış bir ülkedir. Buna rağmen Kazakistan 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ekonomisini yeniden yapılandırmış, merkezî planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde etkileyici sonuçlar elde etmiş ve hızla Orta Asya bölgesinin en büyük ekonomisi konumuna yükselmiştir. Bu süreçte toplumun gelir seviyesi yükselmiş, yoksulluk ve işsizlik oranları düşmüştür. Kazakistan'ın coğrafi konumu onu Büyük Avrasya ülkeleri için stratejik bir merkez haline getirmektedir. Günümüzde Kazakistan, sahip olduğu bol doğal kaynakları ve hızla büyüyen ekonomisi ile Orta Asya bölgesinin en büyük ekonomisi haline gelmiştir. Kazakistan doğal mineraller ve fosil yakıtlar açısından oldukça zengindir ve tarımsal üretim açısından da önemli bir potansiyele sahip ülkedir. Dolayısıyla ülkenin ihracat sepetinin önemli bir kısmını petrokimya ürünleri, maden ve metalürji ürünleri, kimyasal ürünler, tarımsal ürünler oluşturmaktadır (Smagulova vd., 2016: 798-799; Bashimov, 2017: 39). Bununla birlikte, ülkenin okyanus veya açık denize kıyısı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Kazakistan dünyanın önemli ticaret merkezlerinden uzakta kalmaktadır. Bu da ülkenin dış piyasalar ile entegrasyon sürecinde darboğazlar yaşamasına sebep olabilmektedir. Bununla birlikte, Kazakistan başta Rusya Federasyonu olmak üzere Çin, Türkiye, Arap ülkeleri, Avrupa Birliği ülkeleri gibi farklı ülkeler ile ticaret yapmaktadır.

Kazakistan jeopolitik konumu ve etkileyici ekonomik büyümesi ile Hindistan'ın da dikkatini çekmektedir. Son dönemlerde Kazakistan'ın Güney Asya ülkesi olan Hindistan ile ticarî ve siyasî ilişkilerini geliştirdiği görülmektedir. Özellikle son birkaç yıldır iki ülke arasındaki ticaret hacmi muazzam bir şekilde artış göstermektedir. Bu bakımdan iki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik yönünün araştırılmasının iki ülke arasındaki ticarî akışların eğilimi hakkında önemli bilgilerin elde edilebileceği düşünülmektedir. Bugüne kadar Kazakistan ile Hindistan arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar yapılmıştır, ancak bunların neredeyse tamamı iki ülke arasındaki ilişkinin siyasî ve kültürel yönlerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla literatürde iki ülke arasındaki ilişkiyi ekonomik perspektiften ele alan çalışmaların sayısının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, iki ülke arasındaki ilişkiyi ekonomik yönüyle ele alarak son yirmi yıllık dönemde Kazakistan'ın Hindistan ile olan ticaret yoğunluğunun nasıl değiştiğini ampirik olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda iki ülke arasında artan ticarî ilişkiler Ticaret Yoğunluğu indeksi ve Ticaret Tamamlayıcılık indeksi yardımıyla irdelenmiştir. İki ülke arasında devam eden ticaretin analiz edilmesi ticaretin taraflara ne ölçüde kazanca yol açabileceği konusunda bir fikir elde edilmesine olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte, araştırmanın iki ülke arasındaki ticarî ilişkiler hakkında bilgi sunması, gelecekte yapılacak benzer araştırmalara referans kaynağı olması ve alan yazına katkıda bulunarak bu konudaki eksikliği gidermesi beklenmektedir.

1. Literatür Taraması

Uluslararası ticaret literatüründe ülkeler arasındaki ikili ticareti inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Burada konu ile ilgili daha önce yapılmış bazı önemli araştırmalar ile ilgili kısa bilgiler sunulmuştur.

Roy (2002), çalışmasında Hindistan ile Orta Asya ülkesi olan Kazakistan'ın arasındaki ticarî ve siyasî iş birliği incelemiş ve ülkelerin ekonomik potansiyelleri hakkında bilgi vermiştir. Kazakistan'ın Hindistan için önemini analiz etmiş, özellikle enerji alanındaki ilişkilerin Hindistan açısından önem taşıdığını vurgulamıştır. İki ülke arasında var olan ilişkiler incelendikten sonra, her iki ülke açısından ekonomik iş birlikleri konusunda gelecekteki beklentileri ele almıştır.

Kim (2012), Güney Kore'nin seçilmiş ASEAN ülkeleri (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland) ile olan ticaret yoğunluğunu analiz etmiştir. İncelenen dönemde Güney Kore'nin Endonezya ile ticaret yoğunluğunun giderek azaldığını belirlerken, diğer ülkeler ile ticaret yoğunluğunun arttığını tespit etmiştir.

Sundar Raj ve Ambrose (2014), 2001-2011 yılları arasında Hindistan'ın Japonya ile ticarî ilişkisi Ticaret Yoğunluğu indeksini kullanarak incelemiştir. Araştırma sonucunda iki ülke arasındaki ticarî yoğunluğun düşük olduğunu saptamışlar. Bununla birlikte yapılan analiz sonucunda iki ülke arasındaki ticarî potansiyelin daha fazla olduğunu belirtmişler.

Seema (2015), 2001-2013 yıllarını kapsayan bu çalışmasında Hindistan ile Güney Afrika arasındaki ticarî ilişkileri değerlendirmiş, iki ülke arasındaki ticarî ilişkiyi Ticaret Yoğunluğu indeksi kullanarak analiz etmiştir. Sonuçta, Hindistan ile Güney Afrika arasındaki ihracat ve ithalat yoğunluğunun yüksek olduğunu bulmuştur.

Kaur ve Kaur (2016), 1995-2010 yıllarını kapsayan çalışmalarında Hindistan ile Kazakistan'ın hangi ürünlerin ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduklarını araştırmışlar. Çalışmada Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksini kullanarak analiz gerçekleştirmişler. Sonuç olarak, Hindistan'ın Kazakistan pazarında tekstil ürünleri, kimyasal ürünler, çay ve kahve ürünlerinde rekabet üstünlüğüne sahip olduğunu belirlemişler. Kazakistan'ın Hindistan pazarında ise mineral ürünler ile metallerde rekabet üstünlüğü olduğunu belirlemişler.

Şimşek vd. (2017), Türkiye ile Rusya arasındaki ticarî ilişkiyi Ticaret Yoğunluğu indeksi, Ticaret Tamamlayıcılık indeksi ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi yardımı ile incelemişler. Yapılan ölçümler sonucunda Türkiye'nin Rusya ile güçlü bir ithalat ilişkisi olduğunu belirlemişler. Ticaret Tamamlayıcılık indeksi değerleri Türkiye'nin ihracat yapısının Rusya'nın ithalat yapısı ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bashimov (2018), 2000-2015 yılları arasında Türkiye ile İran arasındaki ticareti çeşitli indeksler yardımıyla analiz etmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye'nin İran'a yönelik ihracatta sektörel yoğunlaşmanın azaldığını, ancak endüstri-içi ticaret düzeyinin nispeten düşük olduğunu belirlemiştir.

Çelen ve Demirel (2018), çalışmalarında Türkiye'nin dış ticaretinin ortak ülkeler ile ne kadar uyumlu olduğunu araştırmışlar. 2011-2015 yıllarını kapsayan çalışma sonucunda Türkiye'nin Kuveyt, Suudi Arabistan, Özbekistan, Katar ve Avusturya ile en yüksek düzeyde tamamlayıcı ticaret yapısına sahip olduğunu tespit etmişler.

Malik ve Rather (2018), Çin'in beş Güney Asya ülkesi (Bangladeş, Butan, Pakistan, Sri Lanka ve Nepal) ile ikili ticaretini Ticaret Yoğunluğu indeksinden yararlanarak incelemişler. Sonuç olarak, Çin'in analize dâhil edilen ülkeler ile ticaret yoğunluğunun zamanla artış gösterdiğini belirlemişler.

Demir (2020), Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile gerçekleştirdiği ikili ticaretin hangi yoğunlukta gerçekleştiğini saptamaya çalışmıştır. Çalışmada çeşitli indeksler yardımıyla 2010-2019 dönemini incelemiştir. Sonuçta Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında gerçekleştirilen ikili ticaretin daha yoğun gerçekleştiğini belirlemiştir.

Pradhan (2022), çalışmasında Hindistan'ın Orta Asya bölgesindeki en önemli ticarî ortağı olan Kazakistan arasındaki ilişkiyi enerji alanında incelemiştir. Çalışmada Kazakistan'ın önemli miktarda enerji kaynaklarına sahip olduğu ve Kazakistan'ın özellikle enerji alanında Hindistan açısından

taşıdığı değerden bahsetmiştir. Yazar, Kazakistan ile enerji alanında geliştirilecek iş birliğinin taraflar için ticarî anlamda önemli olduğunu altını çizmiştir.

2. Yöntem

2.1. Veri Seti

Bu bölümde, Uluslararası Ticaret Merkezi'nin Trademap veri tabanından derlenen Kazakistan'ın Hindistan ile 2001-2021 yılları arasındaki ticaret verileri, ikili ticareti analiz etmek için kullanılmıştır. Ayrıca, ticaret sınıflandırması için Armonize Sistem'in (Harmonized Ssystem) iki haneli ürün sınıflandırması seçilmiştir. Araştırmada kullanılan dış ticaret verileri ABD Doları cinsinden ifade edilmiştir. Çalışmanın hazırlanmasında ikincil veri niteliğinde olan bilimsel çalışmalardan, yıllık raporlardan da istifade edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

İki ülke arasındaki ticareti ölçmek için çeşitli istatistiksel indeksler kullanılabilir. Kazakistan ve Hindistan arasındaki ikili ticaretin gelişimi literatürde çokça kullanılan indekslerden faydalanarak analiz edilmiştir. Çalışmada Kazakistan ve Hindistan arasındaki ikili ticaret ilişkisinin zaman içerisinde iyileşip iyileşmediğini görmek için Ticaret Yoğunluğu indeksi ve Ticaret Tamamlayıcılık indeksinden yararlanılmıştır. Ticaret Yoğunluğu indeksi olarak adlandırılan yaklaşım Brown (1949) tarafından geliştirilmiş ve daha sonra Kojima (1964) tarafından gözden geçirilerek iyileştirilmiştir. Ticaret Yoğunluğu indeksi, bir ülkenin belirli bir ticaret ortağına yaptığı ihracatın payını, söz konusu ticaret ortağının küresel ihracattaki payıyla karşılaştırır. İndeks, iki ülke arasındaki ticaret hacimlerinin, küresel ticaretteki payının önemine bağlı olarak beklenenden daha büyük veya daha küçük olup olmadığını değerlendirmek için kullanılmaktadır (Tantri ve Aulakh, 2019: 15). TII, mevcut ticaret akışları temelinde, ortak ülkelerin birbirleriyle diğerlerine kıyasla ne ölçüde daha yoğun ticaret yaptıklarını belirlemeye yardımcı olmaktadır. i ülkesinin j ülkesi ile ihracat ticaretinin yoğunluğunu ölçen Ticaret Yoğunluğu indeksi (TII) şu şekildedir (Ademuyiwa vd., 2014: 7; Maswana, 2020: 85; Tabassum, 2021: 327):

$$TII_{ij} = \frac{(X_{ij}/X_{it})}{(X_{wj}/X_{wt})} \quad (1)$$

Eşitlik 1'de; TII_{ij} : i ülkesinin ticaret yoğunluğu indeksini, X_{ij} : i ülkesinin j ülkesine yaptığı ihracatın değerini, X_{it} : i ülkesinin dünyaya ihracat değerini, X_{wj} : j ülkesine yapılan dünya ihracatının değerini, X_{wt} : Dünya toplam ihracat değerini göstermektedir. TII $[0; +\infty]$ arasında değerler alabilmektedir. Eğer $TII > 1$ ise, i ülkesinin j ülkesine, dünyanın geri kalanına kıyasla göreceli olarak daha fazla ihracat yaptığı anlamına gelmektedir. Yani, birden büyük değerler 'yoğun' bir ticaret ilişkisine işaret etmektedir. Eğer $TII < 1$ ise, j ülkesinin dünya ticaretindeki önemi göz önüne alındığında, ticaret yoğunluğunun beklenenden daha düşük seviyede gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, iki ülkenin daha mesafeli bir ticaret ilişkisine sahip olduğu kanısına varılmaktadır (Maswana, 2020: 85; Tatar, 2021: 529).

Araştırmada iki ülkenin dış ticaret ilişkileri bakımından birbirleri ile uyumlu olup olmadıkları da incelenmiştir. Ülkelerin birbirleri ile dış ticaretindeki uyumluluğu P. Drysdale (1969) tarafından önerilen Ticaret Tamamlayıcılık indeksi (Trade Complementarity Index-TCI) yardımıyla ölçülebilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada da Kazakistan ile Hindistan arasındaki ticaret tamamlayıcılığını ölçmek için Ticaret Tamamlayıcılık indeksi (TCI) kullanılmıştır. TCI indeksi, ülkelerin dış ticaret ilişkilerinde birbirleri ile uyumlu olmaları ve dolayısıyla ticarî ilişkiler bakımından birbirlerini tamamlamalarını konu edinmektedir. TCI indeksi, bir ülke tarafından ihraç edilen malların ticaret ortakları tarafından talep edilip edilmediği konusunda bir fikir vermektedir. Başka bir deyişle Ticaret Tamamlayıcılık indeksi, bir ülkenin ihracat yapısının ticaret ortağının ithalat yapısının ne kadar iyi örtüştüğünü veya uyumlu olduğunu belirlemeye yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla her iki ülkenin de doğal ticaret ortağı olup olmadığını göstermektedir (Ademuyiwa vd., 2014: 9). TCI indeksi Eşitlik 2'deki gibi gösterilebilir:

$$TCI_{ij} = \left[1 - \left(\sum_k \left| \frac{m_{jk}}{M_j} - \frac{x_{ik}}{X_i} \right| \right) \div 2 \right] \times 100 \quad (2)$$

Eşitlik 2'de; TCI_{ij} : iki ülke arasındaki ticaret tamamlayıcılık indeksini, m_{jk} : j ülkesinin k ürünü ithalatını, M_j : j ülkesinin toplam ithalatını, x_{ik} : i ülkesinin k ürün ihracatını, X_i : i ülkesinin toplam ihracatını göstermektedir (Chabi ve Saygılı, 2020: 195).

Ticaret Tamamlayıcılık indeksi 0 ile 100 arasında değerler alabilmektedir. İndeksin 100 değerini alması durumunda iki ülkenin dış ticarete güçlü tamamlayıcılığa sahip oldukları söylenir. Yani, indeksin yüksek değer alması iki ülkenin ihracat ve ithalat kalıplarının birbiriyle uyumlu olduğunu göstermektedir. İndeksin 0'a yakın bir değer alması halinde iki ülkenin karşılıklı ticarete zayıf tamamlayıcılığa sahip olduğu kanısına ulaşılmaktadır. Zaman içinde indekste meydana gelen değişiklikler, iki ülkenin ticaret yapılarının daha fazla veya daha az uyumlu hale geldiğini gösterir (Chabi ve Saygılı, 2020: 195).

3. Kazakistan ile Hindistan Arasındaki Ticaretin Gelişimi

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Kazakistan merkezi planlı bir ekonomiden serbest piyasa temelli bir ekonomiye geçiş sürecine girmiştir. Geçen zaman zarfından bu yana Kazakistan ekonomisi giderek küresel piyasa ile entegre olmaya başlamış ve son yıllarda dünyanın en hızlı büyüme oranlarına sahip ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Coğrafi konumu ile gerek ekonomik gerekse stratejik açıdan Kazakistan dünya kamuoyunun ilgisini üzerine çekmektedir. Ülke sahip olduğu insan gücü ve zengin doğal kaynakları sayesinde doğrudan yabancı yatırımı çekmiş ve 2000 yılından bu yana hızlı bir ekonomik genişleme yaşamıştır. Kazakistan ekonomisi, ihracat odaklı bir ekonomi olarak dikkat çekmektedir. Kazakistan son dönemlerde uluslararası piyasaya entegre olabilmek için dış ticarete yeni ortaklar arayışı içerisine girmiştir. Günümüzde Rusya Federasyonu, ülke için önemli bir ticaret ortağı olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte Kazakistan'ın ticarî ilişkilerinde başlıca ülkeler arasında Çin, ABD, Türkiye, İran ve Hindistan yer almaktadır. Özellikle küresel arenada yükselen bir güç olarak karşımıza çıkan Hindistan'ın Kazakistan ile olan ilişkisini sağlamlaştırmaya çalıştığı gözlemlenmektedir.

1990'lı yılların başında hayata geçirilen reformlar Hindistan ekonomisinin liberalleşmesini ve ülkenin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini teşvik etmiştir. Bir zamanlar dünyanın en kapalı ekonomilerinden biri olan Hindistan ekonomisi şimdi hızla küreselleşmekte ve dünya ekonomisindeki konumunu giderek sağlamlaştırmaktadır (Galistcheva, 2017: 72). Geçen 20 yıl zaman zarfında Hindistan, dünya pazarında önemli bir aktöre dönüşmüştür. Hindistan ekonomisi dünyanın en dinamik ekonomilerinden biridir. Ülke ekonomisi, ticarî engellerin kademeli olarak azaltılmasının ardından kayda değer bir ekonomik ilerleme kaydetmiştir. Son birkaç yılda Hindistan ekonomisinin %7'yi aşan yıllık bir büyüme sergilediği görülmektedir (Kasım ve Yücel, 2020: 208).

Kazakistan ile Hindistan arasındaki ilişkilerin 2.500 yıl öncesine kadar uzandığı tarihi kaynaklarda belirtilmektedir (Pradhan, 2022: 103). Hindistan, Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biridir. 1992 yılında iki ülke arasında diplomatik ilişkiler yola koyulmuştur. Son yıllarda iki ülke arasında başta ticaret olmak üzere enerji, ulaşım, iletişim, eğitim ve kültürel alanlardaki ikili ilişkileri güçlendirmek için çok çaba sarf edilmektedir. Kazakistan'ın sahip olduğu özellikle hidrokarbon kaynakları Hindistan'ın ilgisini çekmektedir. Hindistan dünya ülkeleri arasında en çok enerji tüketen ülkelerden birisi olup enerji talebinin büyük bir kısmını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Son dönemlerde Hindistan'ın enerjiye olan talebi muazzam bir ölçüde artış göstermektedir. GSYİH'deki güçlü büyüme, daha yüksek mal ve hizmet üretimi ile sonuçlanmakta ve bu ekonomideki enerji talebinin artmasına yol açmaktadır. Yapılan araştırmalarla Hindistan'ın yıllık enerji tüketiminin %4,2 oranında arttığı ve gelecek yıllarda ekonomideki genişlemeye bağlı olarak enerji talebinin daha da artış göstermesi beklenmektedir (Bhat, 2018: 45). Bu bağlamda petrol, gaz, kömür, uranyum ve çeşitli mineralleri içeren devasa enerji kaynaklarına sahip Kazakistan, Hindistan'ın artan enerji talebini karşılamada önemli rol üstlenebilir. Nitekim Kazakistan'da daha az enerji tüketildiğinden petrokimya ürünlerinin büyük bir kısmı ihracata yöneliktir. Ayrıca, Kazakistan ekonomik ve siyasî anlamda gerek Ortadoğu ve gerekse Afrika ülkelerine nazaran daha istikrarlı bir yapı sergilemektedir. Bu durum özellikle enerji sektöründe iki ülke arasındaki ticarî iş birliğinin geliştirilmesine büyük imkânlar sağlamaktadır (Pradhan, 2011; Purtaş, 2011: 44-45). Günümüzde Hindistan, Orta Asya bölgesinin güçlü ekonomisi olan Kazakistan ile ekonomik ve kültürel bağları derinleştirerek bölgesel istikrar ve güvenliği teşvik etmeyi ve Hindistan'ın bölgesel varlığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Hindistan başta petrol olmak üzere madencilik, eğitim, sağlık, ulaşım, savunma alanlarında Kazakistan ile iş birliğini güçlendirmektedir (Singh ve Kaur, 2014: 101). Bu nedenle Kazakistan,

Hindistan'ın Orta Asya bölgesindeki en önemli ticaret ve yatırım ortağı olduğu söylenebilir (Parkhomchik vd., 2015: 1). Kazakistan sahip olduğu hidrokarbon kaynakları ile Hindistan'ın ihtiyaç duyduğu enerji talebini karşılama potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla gelecekte iki ülke arasındaki ticarî ilişkilerin daha çok enerji ekseninde gelişme göstereceği düşünülmektedir.

Son dönemlerde Kazakistan, Hindistan ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek için çeşitli olumlu girişimlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte, Kazakistan ile Hindistan arasında doğrudan ulaşım yollarının olmaması, iki ülke arasındaki ticarî ilişkinin gelişimini engelleyen en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Özellikle karayolu bağlantısı, ülkeler arasındaki ticaretin ilerlemesinde hayati rol üstlenmektedir. Kazakistan'ın Hindistan ile ticareti İran üzerinden yapılmaktadır. Hindistan'dan çıkan ürünler deniz yolu ile İran'a, daha sonra kara ve demir yolu ile Kazakistan'a ulaşmaktadır (Purtaş, 2011: 41). Coğrafi zorluklara rağmen iki ülke arasındaki ticarî ilişkiler artarak devam etmektedir.

Günümüzde Kazakistan, Orta Asya ülkeleri arasında Hindistan'ın en büyük ticaret ortağıdır. Nitekim 2020 yılında Hindistan'ın Orta Asya ülkeleri ile karşılıklı ticaretinde Kazakistan'ın payı %80 olmuştur (Kazakistan Ticaret ve Entegrasyon Bakanlığı, 2022). İstatistik veriler incelendiğinde Kazakistan ile Hindistan arasındaki ticaretin 1990'lı yıllarda çok düşük seviyelerde seyrettiği ve kayda değer bir gelişme olmadığı görülmektedir (Roy, 2002: 54-56). İlerleyen yıllarda iki ülke arasındaki ticaret hacmi artarak gelişme göstermiştir. Örneğin, 2001 yılında Kazakistan ve Hindistan arasındaki dış ticaret hacmi 65 milyon dolar olarak gerçekleşirken, ilerleyen yıllarda giderek artmış ve 2020 yılına gelindiğinde 2,3 milyar doları aşmıştır. 2021 yılında ise dış ticaret hacmi 2 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Geçen zaman zarfında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 30 kat artış göstermiştir (Tablo 1). 2001 yılında Kazakistan'ın Hindistan'a yönelik ihracatı 11 milyon dolar düzeyinde iken, 2010 yılında 117 milyon dolar ve 2020 yılında 1,9 milyar dolara ulaşmıştır. 2021 yılında ise 1,6 milyar dolar değerinde ihracat gerçekleştirilmiştir. Kazakistan'ın ihracatındaki artış büyük ölçüde petrol ve petrol ürünlerinin ihracatındaki artıştan ileri gelmektedir. Bu durum, Hindistan'ın enerji ihtiyacını karşılamak için hidrokarbon zengini Kazakistan'ın enerji kaynaklarına yöneldiğini göstermektedir. 2001-2021 döneminde Kazakistan'ın Hindistan'dan yaptığı ithalatı 54 milyon dolardan 377 milyon dolara yükselmiştir. Bu gelişmeler iki ülke arasında artan ticarî ilişkileri yansıtmaktadır.

Tablo 1 incelendiğinde Kazakistan'ın Hindistan ile olan dış ticareti 2015 yılına kadar ticaret dengesi açık verirken, sonraki yıllarda ticaret fazlası elde edilmiştir. Kazakistan'ın toplam ihracatında Hindistan'ın payı dönem başında %1'in altında kalırken, 2020 yılında %4'ü geçmiştir. Ancak, bu rakam 2021 yılında %2,70 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'ın toplam ihracatında Kazakistan'ın payı ele alınan yılların tamamında %1'in altında seyretmiştir. Hindistan'ın ihracat yaptığı ülkeler içinde Kazakistan'ın oranı 2001 yılında %0,12 iken, bu oran 2020 yılında %0,14 ve 2021 yılında %0,10 olmuştur.

Tablo 1. Kazakistan ile Hindistan Arasındaki Ticaretin Gelişimi (Bin Dolar)

Yıllar	Kazakistan'ın Hindistan'a ihracatı	Kazakistan'ın Hindistan'dan ithalatı	Ticaret hacmi	Ticaret dengesi	Kazakistan'ın toplam ihracatında Hindistan'ın payı (%)	Hindistan'ın toplam ihracatında Kazakistan'ın payı (%)
2001	11.154	54.451	65.605	-43.297	0,13	0,12
2005	19.770	100.944	120.714	-81.174	0,07	0,10
2010	117.027	196.801	313.828	-79.774	0,20	0,09
2015	220.080	241.774	461.854	-21.694	0,48	0,09
2020	1.992.036	382.892	2.374.928	1.609.144	4,24	0,14
2021	1.625.707	377.839	2.003.546	1.247.868	2,70	0,10

Kaynak: ITC Trademap veri tabanı

İstatistik veriler, Kazakistan'ın Hindistan ile ticaretinin son birkaç yıldır nispeten iyi bir performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Genel olarak, taraflar arasındaki toplam ticaret ılımlı bir şekilde gelişmektedir. İki ülke arasındaki ikili ticaretin daha da genişlemesi için büyük bir potansiyel

bulunmaktadır. Ancak, iki ülke arasındaki ikili ticaret potansiyelinin altında kalmaktadır. Hali hazırda Hindistan'ın Kazakistan'a ihracat hacmi oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Son yıllarda Kazakistan ile Hindistan arasında stratejik bağlar kurulmuş olsa da genel olarak iki ülkenin ticarî ilişkisinin henüz sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir. Yani, tarafların iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yeterli ilgiyi gösterememesi ve coğrafi kısıtlamalar nedeniyle iki ülke arasındaki ticaret hacminin gerçek potansiyelin altında kaldığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, ticarî ve ekonomik ilişkiler geliştirilerek iki ülke de karşılıklı ticarî kazanımlar elde edebilirler. Bu bağlamda Hintli iş adamlarının Kazakistan'a yatırım yapmaya teşvik edilmesi, gümrük ve vize işlemlerinin gevşetilmesi, lojistik faaliyetlerinin geliştirilmesi ile birlikte iki ülke arasındaki ticaret hacmi artırılabilir. Bunun sonucunda ülkenin döviz rezervleri artacak, mali yapısı iyileşecek ve yeni yatırımlara zemin hazırlanmış olacaktır.

Kazakistan ile Hindistan arasındaki ticaret hacmi düşük seviyede seyretse de bazı ürünlerin ihracat ve ithalatında giderek artan bir trend göze çarpmaktadır. Özellikle, son dönemlerde hidrokarbon ürünlerinin ihracatı muazzam bir şekilde artış göstermiş ve günümüzde Kazakistan'ın Hindistan'a yönelik ihracat sepetinde en önemli paya sahiptir. Kazakistan ve Hindistan arasındaki mal ticaretine ilişkin veriler Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2 incelendiğinde 2021 yılında Kazakistan'ın Hindistan'a yönelik ihracatının büyük ölçüde mineral yakıtlar ve türevlerinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Kazakistan'ın Hindistan'a yönelik ihracat sepetinde en büyük paya sahip ilk beş ürün grubuna ait veriler incelendiğinde mineral yakıtlar ve türevlerinin (%94,03) en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Bunu kıymetli taşlar ve kıymetli metaller (%2,25), inorganik kimyasallar (%1,56), tuz ve kükürt (%0,90), demir ve çelik (%0,65) ihracatı takip etmektedir. Bununla birlikte, Kazakistan Hindistan'a az da olsa tarımsal gıda ürünleri, tekstil ürünleri ihraç etmektedir. Genel olarak Kazakistan'ın ihracat kalemleri ağırlıklı olarak hammadde yoğun ve birincil ürünlerden oluşmaktadır. Kazakistan günümüzde hidrokarbon ürünleri, madencilik ürünleri, kimyasal ürünler ve gıda ürünlerinin arzını artırma potansiyeline sahiptir (Kazakistan Ticaret ve Entegrasyon Bakanlığı, 2022).

Kazakistan'ın Hindistan'dan ithal ettiği başlıca ürün grubuna bakıldığında %23,48'lik pay ile eczacılık ürünleri ilk sırada yer almaktadır. Bunu makineler ve mekanik cihazlar (%15,29), elektrikli makineler ve cihazlar (%11,78), hava taşıtlarının aksam ve parçaları (%10,85), kahve ve çay (%7,41) izlemektedir. Bununla birlikte, Hindistan'dan az da olsa tarımsal ürünler, kimyasal ürünler, demir veya çelikten eşyalar, optik alet ve cihazlar ithal etmektedir. Hindistan'ın ihracat kalemleri daha çok sermaye yoğun malları ve birincil ürünlerden oluşmaktadır. Bu da Hindistan'ın Kazakistan'a ihracatının daha çeşitlendirilmiş olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Kazakistan'ın Hindistan ile Ticaretinde Yer Alan İlk Beş Fası (2021)

Sektör kodu	Sektör adı	İhracat değeri (Bin \$)	Oran (%)	Sektör kodu	Sektör adı	İthalat değeri (Bin \$)	Oran (%)
HS 27	Mineral yakıtlar ve türevleri	1.528.588	94,03	HS 30	Eczacılık ürünleri	88.732	23,48
HS 71	Kıymetli taşlar ve kıymetli metaller	36.523	2,25	HS 84	Makinalar ve mekanik cihazlar	57.784	15,29
HS 28	İnorganik kimyasallar	25.328	1,56	HS 85	Elektrikli makineler ve cihazlar	44.504	11,78
HS 25	Tuz ve kükürt	14.635	0,90	HS 88	Hava taşıtlarının parçaları	41.010	10,85
HS 72	Demir ve çelik	10.510	0,65	HS 09	Kahve ve çay	28.004	7,41

Kaynak: ITC Trademap veri tabanı

4. Bulgular

4.1. Ticaret Yoğunluğu Analizi

Bu çalışmada Kazakistan ve Hindistan'ın ticaret performansları değerlendirilmiştir. İlk önce dış ticaret verileri kullanılarak, Kazakistan ile Hindistan arasındaki ikili ticaretin ne kadar yoğun olduğunu

belirlemek amacıyla Ticaret Yoğunluk indeksi (TII) yararlanılarak analizi yapılmıştır. Kazakistan'ın Hindistan ile ihracat yoğunluğu, Uluslararası Ticaret Merkezi'nin 2001-2021 çalışma dönemine ait verileri kullanılarak hesaplanmış ve bir tablo halinde sunulmuştur.

Kazakistan-Hindistan: Tablo 3 Kazakistan'ın Hindistan ile ihracat yoğunluğunun yıl bazında analizini göstermektedir. Analiz sonuçları incelendiğinde Kazakistan'dan Hindistan'a yapılan ihracatta 2001 yılında Ticaret Yoğunluk indeksi değeri 0,16 olarak hesaplanırken, ilerleyen yıllarda indeks değeri 0'a yaklaşmıştır. 2016 yılında 0,50 olan indeks, ilerleyen yıllarda artarak 2019 yılında 1,07 olarak ölçülmüştür. İndeks değeri 2020 yılında 2,02 ve 2021 yılında 1,04 olarak ölçülmüştür. TII değeri 2,02 ile 2020 yılında en yüksek ve 0,02 ile 2011 yılında en düşük seviyeye ulaşmıştır. Son üç yıldır Kazakistan'dan Hindistan'a yönelik ticarî yoğunluğu dünya ortalamasının üzerinde gerçekleşmektedir. Bu durum Kazakistan'ın Hindistan'a göreceli olarak dünyanın geri kalanından daha fazla ihracat yaptığını göstermektedir. Aynı zamanda Kazakistan'ın Hindistan pazarına yönelik ihracat sepetini yıllar içinde çeşitlendirdiği sonucuna varılabilir. Yapılan hesaplamalar son 10 yılda Kazakistan'ın Hindistan'a yönelik ihracat yoğunluğunun önemli sayılacak düzeyde arttığını göstermektedir. Son dönemlerde Kazakistan ticaret ortağı olan Hindistan'a özellikle hidrokarbon ve türevlerinin ihracatını ciddi anlamda arttırmıştır. Sonuç olarak, Kazakistan'ın Hindistan ile ticaret alanındaki ilişkisinin her geçen gün ivme kazandığını ve Hindistan'ın Kazakistan için ticarete önemli fırsatlar sunan ülke haline geldiği söylenebilir.

Hindistan-Kazakistan: Hindistan ve Kazakistan arasındaki ticaret yoğunluğuna ilişkin analiz sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 3'e göre Hindistan'ın ticaret yoğunluğu indeksinin eğilimi yıllar içinde önemli ölçüde azalmıştır. Bu durum TII indeksinin 2001 yılında 1,21'den 2021 yılında 0,51'e düşmesinden anlaşılmaktadır. Analiz sonucu daha detaylı bir şekilde incelendiğinde 2001-2003 yılları arasında Hindistan'dan Kazakistan'a yapılan ticarete yoğunluk derecesinin yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir. Yani, bu yıllarda Ticaret Yoğunluğu indeksi değeri 1'in üzerinde seyretmiştir. 2004 yılından itibaren indeks değeri gerileyerek 1'in altında seyretmiştir. 2004 yılında 0,81 olan ihracat yoğunluğu 2010 yılında 0,56 olarak gerçekleşmiş ve 2014 yılında en düşük seviyesi olan 0,37'ye gerilemiştir. TII değeri 1,21 ile en fazla 2001 yılında kaydedilmiştir. 2021 yılında Ticaret Yoğunluk indeksi değeri 0,51 olarak hesaplanmıştır. Bu da bize, Hindistan ve Kazakistan arasındaki ticaret dengesinin Hindistan açısından olumsuz olduğunu ve iki ülke arasında ticaret akışının beklenenden daha düşük seviyede kaldığını göstermektedir. Sonuç olarak, Hindistan'ın önümüzdeki yıllarda Kazakistan'a ihracatını arttırması gerektiği kanısına varabiliriz.

4.2. Ticarete Tamamlayıcılık Analizi

Klasik ticaret teorisine göre, iki ülke arasındaki ticaret yapısı prensip olarak birbirinin tamamlayıcısı olduğunda, aralarındaki ticaretin genişlemesi için büyük bir potansiyelin varlığından söz edilebilir. Burada Kazakistan ile Hindistan arasındaki ticaret tamamlayıcılığı Ticaret Tamamlayıcılık indeksi (TCI) yardımıyla araştırılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi TCI katsayısı, bir ülkenin ihracat yapısı ile ortak ülkenin ithalat yapısı arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. TCI yardımıyla elde edilen sonuçlar Şekil 1'de sunulmaktadır. Hesaplanan Ticaret Tamamlayıcılık indeksi değeri genel olarak 40 ile 50 arasında değer almıştır. 2021 yılında indeks değeri 45,5 olarak hesaplanmıştır. Bu durum Kazakistan'ın ihracatı ile Hindistan'ın ithalatı arasında çok yüksek olmamakla birlikte ılımlı bir ticarî tamamlayıcılığın olduğunu göstermektedir. Bir diğer deyişle, Kazakistan'ın ihracat yapısı Hindistan'ın ithalat yapısı ile tam anlamıyla birebir örtüşmemektedir. Dolayısıyla, Kazakistan'ın ihracatı Hindistan'ın ithalatını yeteri düzeyde karşılayamamaktadır. Bununla birlikte hem Kazakistan hem de Hindistan doğal kaynaklar, insan gücü ve pazar açısından ekonomik anlamda tamamlayıcılığa sahiptir. Nitekim bazı yıllarda Ticaret Tamamlayıcılık indeksinin 50'nin üzerine çıktığı görülmektedir. Kazakistan'ın Hindistan'a yönelik ticaretinde ihracat çeşitlendirmesi sorununun çözümü için ihracat portföyünü optimize etmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, hesaplanan Ticaret Yoğunluk indeksi değerlerine göre son birkaç yılda Kazakistan'dan Hindistan'a yönelik ihracatta yoğunluğun arttığı söylenebilir. Bu ise Kazakistan ile Hindistan arasındaki ticaretin dünya ortalamasından daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Buna karşın, Hindistan'dan Kazakistan'a yönelik ihracatta yoğunluğun düşük olduğu belirlenmiştir. Ticaret Tamamlayıcılık indeksi (TCI) sonuçlarına göre ise iki ülke arasında nispeten zayıf bir ticarî tamamlayıcılığın olduğu belirlenmiştir. Yani, Kazakistan ve Hindistan arasındaki ihracat ve ithalat yapısının kısmen tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak, bu hesaplamaların Kazakistan ve

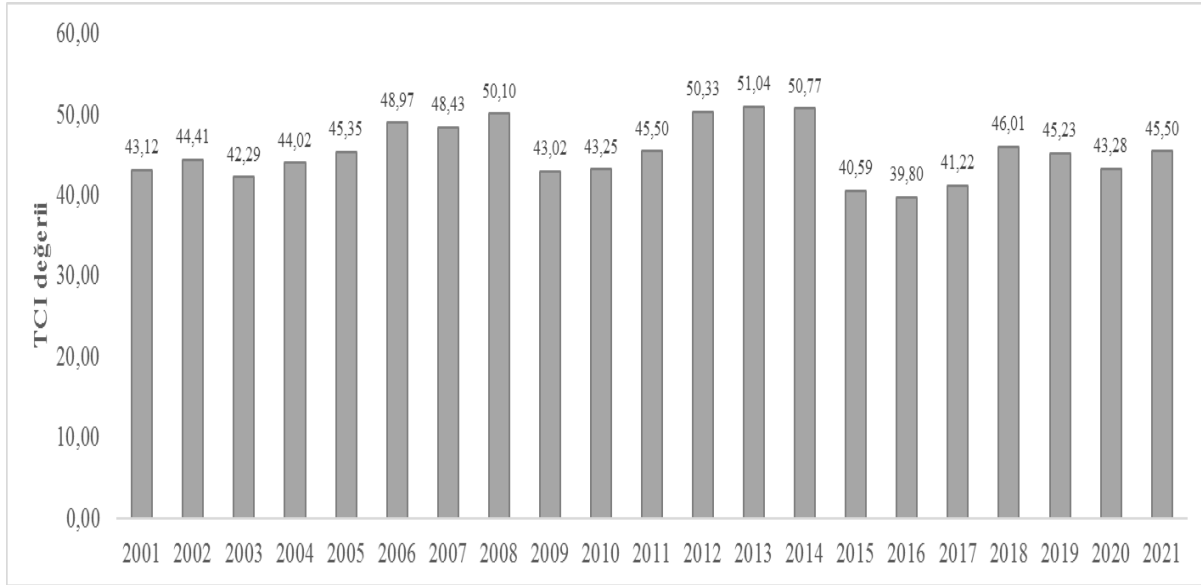

Hindistan arasında karşılıklı fayda sağlayan ticari ilişkilerin varlığına işaret ettiğini belirtmek gerekir. Elde edilen sonuçlara dayanarak, Hindistan ile iş birliğinin önemli bir ekonomik etkiye sahip olabileceği varsayılabilir. Bu doğrultuda ihracat sepetinin ortak ülkenin talep ettiği ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmesi ekonomik anlamda büyük önem taşımaktadır. Kazak ekonomisinin petrol ve maden kaynakları sektörüne aşırı bağımlı olduğu göz önüne alındığında, ihracatta ürün çeşitlendirme stratejisinin uygulanması başarılı bir ticaret için kilit bir rol oynamaktadır. Nitekim iki ülkenin dış ticaret yapıları ne kadar uyumlu olursa, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkide o kadar fazla ticarî kazanım elde edilebilir. Bu nedenle iki ülke arasındaki ticaret sisteminin daha da serbestleştirilmesine ve ihracatın çeşitlendirilmesine yönelik somut adımlar atılmalıdır. Nitekim dünya pratiği, orta ve uzun vadede ekonomik iş birliği canlandırmada karşılıklı ticaretin serbestleştirilmesinin önemli rol oynadığını doğrulamaktadır (Kostyunina, 2019: 53). Buna ilaveten, Hintli yatırımcıların Kazakistan topraklarında petrolün, mineral maddelerin, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlerinin teşvik edilmesi ekonomik ilişkilerin güçlenmesine ivme kazandıracaktır.

Tablo 3. Kazakistan ile Hindistan Arasındaki Ticaret Yoğunluğu İndeks Değerleri (TII)

Yıllar	Kazakistan-Hindistan	Hindistan-Kazakistan
2001	0,16	1,21
2002	0,05	1,08
2003	0,04	1,10
2004	0,04	0,81
2005	0,05	0,60
2006	0,10	0,63
2007	0,06	0,43
2008	0,12	0,47
2009	0,10	0,39
2010	0,09	0,56
2011	0,02	0,38
2012	0,08	0,48
2013	0,16	0,40
2014	0,56	0,37
2015	0,20	0,49
2016	0,50	0,48
2017	0,60	0,43
2018	0,59	0,45
2019	1,07	0,44
2020	2,02	0,64
2021	1,04	0,51

Kaynak: Uluslararası Ticaret Merkezi'nin verilerine göre hesaplanmıştır

Şekil 1. Kazakistan-Hindistan Ticaret Tamamlayıcılık İndeks Değerleri

Kaynak: Uluslararası Ticaret Merkezi'nin verilerine göre hesaplanmıştır

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda Kazakistan hızlı bir büyüme kaydeden ülkeler arasında yer almaktadır. Aynı şekilde Hindistan da uluslararası piyasada yüksek performans sergileyen ekonomilerden biridir. Kazakistan ve Hindistan arasındaki ikili ticaret bir süredir devam etmekte ve ticaret hacminin gelecekte de artarak devam edeceği beklenmektedir. Nitekim Orta Asya ülkeleri arasında Kazakistan Hindistan'ın başlıca ticaret ortağıdır. Bu çalışmada Kazakistan ve Hindistan arasındaki ikili ticaret ilişkisinin yıllar itibariyle gelişimi Ticaret Yoğunluk indeksi ve Ticaret Tamamlayıcılık indeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında son birkaç yıldır Kazakistan'dan Hindistan'a yönelik ihracatta yoğunlaşmanın arttığı gözlemlenmiştir. Bu durum, Kazakistan'ın Hindistan ile ikili ticarete dünya ortalamasının üzerinde bir ticaret ilişkisi gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bu da Kazakistan'ın Hindistan'a karşı ikili ticarete avantajlı durumda olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçları Kazakistan'ın ithal ettiği daha fazla ihracat yaptığını ortaya koymaktadır. Öte yandan son yıllarda Hindistan ve Kazakistan arasındaki ticaret dengesinin Hindistan açısından olumsuz bir durum sergilediği belirlenmiştir. Ticaret Tamamlayıcılık indeks sonuçlarına göre ise iki ülke arasında nispeten zayıf bir ticarî tamamlayıcılığın olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, iki ülkenin ticaret profillerinin az çok uyumlu olduğunu göstermektedir.

Hesaplanan indeks değerleri iki ülke arasında ticaret potansiyelinin varlığına işaret etmektedir. Her iki ülkenin de ticarî iş birliği yapabileceği pek çok alan bulunmaktadır. Kazakistan, Hindistan'ın enerji ihtiyacını karşılamak için önemli bir doğal kaynaklara sahiptir. Bununla birlikte, iki ülke kimya, gıda, inşaat ve makine olmak üzere pek çok alanda iş birliğini artırma fırsatına sahiptir. Ancak ikili ticarî ilişkilerin gelişmesini engelleyen bazı zorluklar bulunmaktadır. İki ülke arasında direk ulaşım bağlantısının olmaması en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. İki yönlü mal akışını arttırmak için coğrafi, siyasî ve diğer engellerin aşılması gerekmektedir. İki ülke arasındaki iş birliği alanlarının genişletilmesi için iki ülke arasında özellikle altyapı, enerji, makine, iletişim, güvenlik ve savunma alanlarında daha fazla iş birliği artıracak ortak projeler geliştirmenin yolları araştırılmalıdır. Diğer taraftan Hindistan, Kazakistan ile ticaret bağlarını geliştirmek için Kazakistan'daki yatırımlarını arttırmalıdır. Hint ve Kazak şirketleri arasında ortak girişimler oluşturulmalıdır. Bu yatırımlar iki ülke arasındaki ekonomik bağların güçlenmesine zemin hazırlayacaktır. Genel olarak gerek Kazakistan'ın gerekse Hindistan'ın ticarî iş birliğinin artırılması açısından büyük bir potansiyele sahip oldukları söylenebilir. Taraflar arasındaki ekonomik ilişkilerin daha da ilerletilmesi iki ülkenin de karşılıklı olarak önemli ticarî kazanımlar elde etmesine imkân sağlayacaktır. İlerleyen yıllarda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin özellikle enerji ekseninde şekilleneceği beklenmektedir.

Kaynakça

- Ademuyiwa, I., Onyekwena, C., Taiwo, O. ve Uneze, E. (2014). Nigeria and the BRICS: Current and potential trade relations and their implications for the Nigerian economy, SAIIA Occasional Paper No. 184.
- Bashimov, G. (2017). Dış ticarete ürün bakımından yoğunlaşma: Orta Asya ülkeleri örneği. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(12), 37-50.
- Bashimov, G. (2018). Türkiye ile İran arasındaki ikili ticaretin analizi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30, 145-155.
- Bhat, M.A. (2018). The strategic cooperation among India, Pakistan, Iran and Central Asia and its implications upon the regional stability. İran Çalışmaları Dergisi, 2(1), 41-60.
- Brown, A.J. (1949). Applied economics: Aspects of world economy in War and Peace. London: George Allen and Unwin.
- Chabi, P. ve Saygılı, F. (2020). The assessment of south-south trade potentialities: The case of Turkey and ECOWAS countries. African Journal of Economic Review, 8(2), 190-218.
- Çelen, A. ve Demirel, A. (2018). Tamamlayıcılık indeksi çalışması: Türkiye örneği. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 20, 101-118.
- Demir, M.A. (2020). Ticaret yoğunluğunun analizi: Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri örneği. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 47, 291-308.
- Drysdale, P. (1969). Japan, Australia, New Zealand: The prospect for Western Pacific Economic Integration. Economic Record, 45, 321-342.
- Galistcheva, N.V. (2017). Globalization of the Indian economy: The main trends and perspectives. MGIMO Review of International Relations, 2(53), 71-89.
- Hassine B.N. ve Kandil M. (2009). Trade liberalisation, agricultural productivity and poverty in the Mediterranean region. European Review of Agricultural Economics, 36(1), 1-29.
- ITC. (2023). Uluslararası Ticaret Merkezi. Erişim adresi <https://www.trademap.org/>
- Kasım, M. ve Yücel, F. (2020). İktisat politikalarının Çin ve Hindistan'ın kalkınmasındaki etkileri. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 203-212.
- Kaur, J. ve Kaur, S. (2016). Revealed comparative advantages: India and Kazakhstan in post-cold war era. International Journal of Central Asian Studies, 20, 1-18.
- Kazakistan Ticaret ve Entegrasyon Bakanlığı. (2022). Kazakistan ile Hindistan arasındaki karşılıklı ticaret 2,0 milyar doları buldu. Erişim adresi <https://www.gov.kz/memleket/entities/mti/press/news/details/332623?lang=en>
- Kim, S.J. (2012). South Korea's trade intensity with ASEAN countries and its changes over time. International Review of Business Research Papers, 8(4), 63-79.
- Kojima, K. (1964). The pattern of international trade among advanced countries. Hitotsubashi Journal of Economics, 5(1), 16-36.
- Kostyunina, G.M. (2019). Russia-ASEAN foreign trade: Key development trends. Russian Foreign Economic Bulletin, 3, 43-59.
- Maik, I. ve Rather, A. (2018). China's trade intensity with South Asian countries. Journal of Economics and International Finance, 10(4), 30-42.
- Maswana, J.C. (2020). African economies in the shadow of China: Effects of bilateral trade structure on economic growth in Africa. Foreign Trade Review, 55(1), 80-92.
- Mazlan, H., Hassan, A., Azman-Saini, W.N.W., Yusof, R.N.R. ve Awang, K.W. (2018). A measure of trade intensity and country market potential. International Journal of Economics and Management, 12(2), 585-605.

- Parkhomchik, L., Şimşek, H.A., Kanapiyanova, Z. ve Akhmetkaliyeva, S. (2015). Recent developments in India-Kazakhstan energy cooperation. Akhmet Yassawi University Eurasian Research Institute weekly e-bulletin No: 30.
- Pradhan, R. (2011). Dynamics of India-Central Asia relations energy as a strategic factor. *The Journal of Central Asian Studies*, 20, 143-164.
- Pradhan, R. (2022). India-Kazakhstan energy relations: Looking back and looking ahead. *Journal of Eurasian Studies*, 13(2), 103-118.
- Purtaş, F. (2011). Orta Asya ile Güney Asya arasında modern ipek yolu projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkileri (Yayın No: 06). Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Roy, M. S. (2002). India-Kazakhstan: Emerging ties. *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, 26(1), 48-64.
- Seema. (2015). An analysis of trade relations between India and South Africa. *Global Journal for Research Analysis*, 4(4), 1-3.
- Singh, S. ve Kaur, A. (2014). Connect Central Asia policy' factor in India's soft power initiatives in CARs: Problems and prospects. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, 3(12), 94-114.
- Smagulova, Sh.A., Doskeyeva, G.Zh. ve Radko, N. (2016). Analysis of the oil market and the role of investment in the agrarian sector in Kazakhstan. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(2), 798-806.
- Sundar Raj, P. Ambrose, B. (2014). A brief analysis of India-Japan bilateral trade: A trade intensity approach. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 2(2), 1-7.
- Tabassum, A. (2021). Trade intensity and trade complementarity between India and Bangladesh. *Webology*, 18(5), 325-334.
- Tantri, M. L. ve Aulakh, P. S. (2019). An analysis of bilateral trade between Canada and India (Working Paper No: 444). Bangalore: The Institute for Social and Economic Change.
- Tatar, H.E. (2021). Dış ticaret yoğunluk analizi: Türkiye ve seçilmiş ülkeler analizi. *Fiscaoeconomia*, 5(2), 522-537.
- Winters, L. A., McCulloch, N. ve McKay, A. (2004). Trade liberalization and poverty: The evidence so far. *Journal of Economic Literature*, 42(1), 72-115.

Beyan ve Açıklamalar

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ahmet Aydın, Güçgeldi Bashimov). Araştırma ikincil verilere sahip bir çalışma olduğu için etik beyana gerek yoktur.

Yazar Katkısı: Kavram/fikir Güçgeldi Bashimov (katkı oranı %100); veri toplama/işleme Ahmet Aydın (katkı oranı %50), Güçgeldi Bashimov (katkı oranı %50); analiz Güçgeldi Bashimov (katkı oranı %100); yazım Ahmet Aydın (katkı oranı %50), Güçgeldi Bashimov (katkı oranı %50) ve eleştirel inceleme ve düzenleme Ahmet Aydın (katkı oranı %50), Güçgeldi Bashimov (katkı oranı %50) tarafından yapılmıştır. Yazarlar makalenin yayınlanan versiyonunu okumuş ve kabul etmiştir.

Finansman: Bu çalışma herhangi bir fon desteği almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemektedir.

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.